

Stammen og skole

- en pjece for lærere i skolen
og ved ungdomsuddannelserne

Indhold:

Forord	5
Hvad er stammen?	7
Hvordan påvirker stammen eleven?	9
Myter om stammen	10
Fakta om stammen	11
Er det stammen?	13
Skolebegynderen, der stammer	14
Skolebarnet, der stammer	16
Den unge, der stammer	18
Stammebehandling?	20
Tilbud om rådgivning, vejledning og behandling	21
Hvad kan læreren gøre for at hjælpe sin elev?	23
Drillerier	25
Sammenfatning	27
Hvor kan man henvende sig?	29
Litteraturliste	29

Forord

Denne pjece er skrevet for lærere i skolen og ved ungdomsuddannelserne. Pjecen henvender sig også til pædagoger og andre, som har med børn og unge, der stammer, at gøre.

Formålet med pjecen er at oplyse om, hvad stammen er, hvilke konsekvenser det kan have for den enkelte at stamme, samt hvad man kan gøre for at støtte og hjælpe barnet og den unge, der stammer.

Pjecen er et af resultaterne af et projekt, der har til formål at udarbejde informationsmateriale for lærere i skolen og ved ungdomsuddannelserne. Projektet er udført i Dansk Videnscenter for Stammens regi af projektmedarbejder, talepædagog Eigil Laurund i 1994-1995, og er finansieret af midler fra Socialministeriets satspulje.

Centermedarbejder, audiologopæd Tine Egebjerg og centerleder, cand. psych. Per Fabæch Knudsen har på baggrund af projektets grundmateriale udarbejdet pjecen i sin endelige form.

Pjecen er en selvstændig publikation, men samtidig en del af en større informationspakke om stammen hos børn og unge.

Pjecen er let revideret sommeren 2006 og genoptrykt.

*Sommer 2006
Centerleder Per Fabæch Knudsen
Dansk Videnscenter for Stammen*

Hvad er stammen?

Hvad er stammen? Det er et godt spørgsmål, som det ikke er så ligetil at besvare. Stammen er nemlig ikke bare dét man hører og ser, når man taler med et menneske, der stammer - det er også et kommunikationshandicap, der er forbundet med fordomme, tabuer og uvidenhed.

Der findes i dag ikke en definition på stammen, som alle er enige om. Men kigger man på den ydre, åbne stammen kan stammen defineres (ifølge WHO) som "...en forstyrrelse i talerytmen, hvor personen præcist ved, hvad han vil sige, men i det givne øjeblik ikke er i stand til at sige det p.g.a. en ufrivillig, gentagende forlængelse eller blokering af en lyd" (Andrews et al., 1983).

Der er ingen mennesker, der taler fuldstændigt flydende. Flydende og ikke-flydende tale er relative begreber og skal forstås som varierende grader i stedet for som modsætninger. Man kan sige, at stammen forekommer, når talens kontinuitet forstyrres så meget, at kommunikationen berøres, og der opstår ubehag hos den talende og/eller hos lytteren.

"...klassen snurrede rundt og rundt, og jeg følte 30 par øjne brænde mig i nakken. Jeg kan aldrig huske, at jeg hørte læreren befri mig fra torturen ved at bede mig om at sætte mig. Jeg satte mig bare på et tidspunkt udmattet, svedende og rød som en rødbede" (Mooney and Lewis, 1995).

Mange mennesker har stereotype forestillinger om, hvad stammen er. Disse stereotype forestillinger betyder, at man dels ikke forstår stammen og de problemer, der er forbundet med det at stamme, og dels at man måske slet ikke opfatter det, man hører og ser, som stammen.

Stammen består som regel af åben stammeadfærd og skjulte følelser. Den åbne stammeadfærd kan være:

- gentagelser af lyde eller dele af ord,
- forlængelser af lyde,
- blokeringer (dvs. der høres ingenting eller kun en slags "kvalt" lyd),
- fyldeord eller lyde ("øh", "altså", "hvad er det nu, det hedder?").

Men det kan også være: at stampe med foden, blink med øjnene, grimasser, rødmen, undgåelse af øjenkontakt, at opgive at tale, osv. *Og* det kan være: at barnet virker "stille", "genert", "reserveret", "opåfaldende i trygge rammer, men tilbageholdende i andre situationer", etc.

De skjulte følelser kan være: flovhed, angst, skyld, skam, frygt for afsløring, mangel på selvtillid, dårligt selvbillede, panik, osv.

Det kan altså i de tilfælde, hvor den egentlige stammeadfærd er skjult, være meget vanskeligt at tolke adfærd som stammeadfærd - af og til også for den stammende selv!

Hvordan påvirker stammen eleven?

"At læse højt i engelsktimerne var en smertelig erfaring for mig. Jeg gjorde alt, hvad jeg kunne for at undgå at blive hørt. Sidde længst tilbage for at skjule mig; sidde foran, så at det var tydeligt, at jeg ikke skjulte mig; stirre ned i bordpladen for at undgå lærerens blik - hele tiden bogstavelig talt svedende af skræk" (Mooney and Lewis, 1995).

Sårbarheden over for stammen varierer meget fra barn til barn. Der behøver ikke være overensstemmelse mellem stammens umiddelbare hårdhed og elevens sårbarhed. Børn og unge, der tilsyneladende kun har lidt hørbar stammen, kan være ekstremt opmærksomme på stammen og meget sårbare. Mens børn og unge, der har en mere synlig, hård stammen omvendt kan være mindre sårbar.

Når barnet frygter stammen, kan det føre til etablering af undgåelsesadfærd. Det kan være undgåelse af:

- *bestemte ord*, f.eks. sit eget navn eller ord, der begynder med bestemte lyde,
- *bestemte situationer*, f.eks. navneopråb, højtlesning, svare på eller stille spørgsmål, fortælle vittigheder, deltage i samtaler, vente på tur, hente en elev i en anden klasse, være med i aktiviteter i frikvarterer, tage telefon,
- *bestemte personer*, der stiller mange spørgsmål, eller altid synes at have travlt.

Undgåelse kan også være *ultimativ*: at benægte at være en person, der stammer. Barnets oplevelse af sig selv som mislykket, når det taler, medfører tab af selvtillid og gradvis opbygning af et dårligt selvbillede.

Myter om stammen

Der findes mange myter om stammen. Faktisk er myter, fordomme og uvidenhed om stammen mere udbredt end viden. Nedenfor følger en afkræftelse af nogle af de myter, der findes.

Årsagen til stammen er *ikke*: noget nervøst eller traumatiske oplevelser i barndommen. Det skyldes heller ikke et slag i hovedet, en stor forskrækkelse (selvom nogle børn begynder at stamme *samtidigt* med at de er under en eller anden form for stress), efterrabning af nogen, for kort tunge, at være doven, genert eller dum.

Der findes *ingen* hurtig og effektiv kur mod stammen. Derimod kan stammesymptomerne bearbejdes, så de bliver lettere, og de ledsagende negative følelser kan mindskes, så stammen ikke vedbliver at være et så markant problem for barnet, familien, lærerne o.s.v.

Det er *ikke* sandsynligt, at børn i skolealderen vokser sig fra stammen uden støtte fra andre. Ifølge Andrews et al, 1983, viser forskellige undersøgelser nemlig, at:

- 25% af børn på 4 år, der stammer, stadig stammer, når de er 16 år,
- 50% af børn på 6 år, der stammer, stadig stammer, når de er 16 år, og
- 75% af børn på 10 år, der stammer, stadig stammer, når de er 16 år.

Øvelse gør *ikke* mester, når det gælder stammen. Forstået som øvelse i at tale flydende. Det er ingen hjælp, at blive *tvunget* til at

tale. Og forslag som: "tal langsomt", "tag en dyb indånding" eller "tænk dig om, før du taler", er uheldige i det lange løb. Forslagene vil i de fleste tilfælde gøre eleven mere anspændt, overopmærksom på taleprocessen og bekræfte elevens negative oplevelse af sig selv som "taler".

Det er *ikke* rigtigt, at et barn kan tale korrekt, hvis det vil, selvom barnet taler flydende i visse situationer. Alle stammere taler i perioder mere flydende end andre. Det er ikke altid muligt at finde en forklaring eller et mønster, der kan forklare hvorfor det er.

Der findes *ingen* stammepersonlighed. Mennesker, der stammer er ligeså forskellige personligheder som alle andre mennesker.

Forældreholdninger og handlinger er *ikke årsag* til stammen. Derimod kan ængstelig eller kritisk holdning fra personer omkring barnet vedligeholde eller forværre eksisterende stammemønstre.

Fakta om stammen

Selv om man ikke kender årsagerne til stammen og ikke har løst stammens gåde, så har man alligevel en hel del viden om stammen, som kan betegnes som "fakta om stammen".

Stammen menes at være forårsaget af mange faktorer. Samspejlet mellem arv, sociale og tale-sproglige faktorer har afgørende betydning for, hvordan kommunikationen udvikles.

Nogle forskningsresultater taler for, at der er en vis arvelig disposition i stammen. Der er dog ingen sikker regel for, at et barn vil begynde at stamme, selv om det har en nær slægtning, der stammer.

De fleste børn passerer i løbet af tale-sprogudviklingen en periode med megen ikke-flydende tale, mest udpræget i 2-5 årsalderen, hvor sproget er i sin mest rivende udvikling. Ikke-flydende tale kan være vanskelig at skelne fra begyndende stammen, men hvis barnet synes at være spændt eller ængsteligt i forbindelse med tale, kan dette indikere stammen.

Forskning viser, at stammen oftest begynder før 3½ års alderen (Yairi, 1993).

Mellem 4 og 5% af alle børn stammer på et eller andet tidspunkt i løbet af deres tale-sprogudvikling.

Man regner med, at cirka 0,7% af voksenbefolkningen i de vestlige lande stammer.

Flere drenge end piger stammer. Forskerne rapporterer mellem 2:1

og 6:1, alt efter hvilke aldersgrupper man undersøger. Kønsforskellen er mindre jo lavere alder.

Stammesymptomer kan pludselig øges eller reduceres ofte uden påviselig grund. Dette kan være frustrerende for den stammende og omgivelserne. Den åbenbare uforudsigelighed er en af de angstskabende faktorer ved stammen.

Flydende tale afhænger måske af balancen mellem *krav* og *evne* i en given situation:

- *Krav* kan være: tidspres, mange spørgsmål, kritiske normer til tale og opførsel, at leve i en støjende, travl, utryk, trættende eller konkurrencepræget hverdag med mange skift.
- *Evne* kan afhænge af: tale-sproglig udvikling, tale-sproglig opmærksomhed, øjeblikkelig fysisk og psykisk tilstand.

Evnen øges med modningen, men ikke altid så hurtigt, som kravene. Dette kan medføre øget risiko for udvikling af stammen.

Er det stammen?

For lægmand vil det ofte være svært at skelne mellem almindelig ikke-flydende tale og stammen hos et mindre barn (det kan det også være for fagfolk) - alder alene kan ikke sige noget væsentligt om stammen/ikke-stammen.

Tegn på stammen kan være:

- at der fremkommer et mønster i talebesværet
- at talen bliver snublende, stødvis og unaturlig i sætningsmelodien,
- at "stammens" frekvens og varighed øges. NB: *En stor mængde af ikke-flydende tale kan være helt harmløs!!*,
- at der er tegn på spændthed og anstrengelse *før* taleøjeblikket,
- at barnet har svært ved at fortsætte talen, hvis det bliver afbrudt,
- at barnet giver udtryk for mismod eller ubehag og frustration, når det ikke kan sige, hvad det vil.

Og endnu engang: disse faktorer er mest aktuelle ved vurderingen af små børns tale. Men de *kan* være aktuelle, også når det drejer sig om skolebegyndere.

Skolebegynderen, der stammer

Overfor yngre børn, dvs. før og omkring skolestarten, har der i mange år været tradition for en indirekte indsats i form af vejledning af de voksne i barnets omgivelser. Hensigten har været, at skabe forståelse for dette specielle barns situation og forudsætninger og forsøg på at optimere disse. Man har også tilstræbt at fjerne uheldige reaktioner og mønstre fra barnets nære miljø. Den amerikanske stammeforsker og -behandler Charles Van Riper (1973) har beskrevet seks faktorer, der indvirker negativt på stammende børns evne til at tale flydende:

- *tab af lytteren*: enhver form for reaktion fra modtageren, der antyder kritik eller ubehag, f.eks. lytteren ser væk, eller stivner,
- *afbrydelser og konkurrence*: børn, der stammer har ofte svært ved at komme igang igen, hvis de bliver afbrudt. Det er også almindeligt at barnet stammer, når det prøver at bryde ind i en samtale eller deltager i en intens (læs forceret) samtale,
- *tidspres*: stammende børn er ofte meget sensitive overfor følelsen af hastværk eller utålmodighed hos deres omgivelser. De vil eventuelt tolke det som en talenorm, de skal leve op til og får dermed sværere ved at tale. Den deraf følgende stammen leder til yderligere følelse af at spilde andres tid og dermed yderligere tidspres osv.,
- *taleopvisning*: stolte forældre vil have barnet til at demonstrere sin dygtighed for venner og bekendte. Hvis barnet "tvinges" til at optræde og stammer, vil han eller hun måske føle sig som en fiasko,
- *spænding*: forældre nævner ofte at barnet stammer mere, når det er spændt på en begivenhed, f.eks. fødselsdag, fester, jul, osv. Frustration, forvirring, træthed, ydmygelse, frygt og sygdom er

- andre situationer, hvor barnet stammer mere,
- *krævende sprogmodeller*: alle børn vil have sværere ved at leve op til tale-sproglige forbilleder, der anvender et avanceret sprog, m.h.t. grammatik, begreber og talehastighed. Dette gælder ganske særligt for børn, der stammer. Den voksnes tale-sprog bør altid tilpasses barnets - *ikke omvendt*.

Der er også faktorer, der virker positivt for stammende børns evne til at tale flydende. Det er alt, hvad der gør dem mere trygge og rolige, og sikre på, at dét, de siger, er ligeså meget værd at lytte til, som dét andre siger. Og det er, når der i kommunikationen fokuseres på indholdet frem for på formen.

Skolebarnet, der stammer

Det hyppigste er som sagt at barnet, når det kommer i skole, har stammet længe. Barnet selv er på dette tidspunkt mest optaget af at undgå ubehagelige følelser og påmindelser vedrørende stammen. Barnet ønsker bare at holde op med at stamme. Omgivelserne derimod vil have barnet til at gøre noget ved sin stammen, så det ikke stammer så meget. Talepædagogen ved, at stammen *måske* holder op, men at sandsynligheden bliver mindre og mindre, jo ældre barnet bliver (jvf. s. 10).

Hovedmålsætningen for det talepædagogiske tilbud til disse børn er derfor primært at reducere angsten for stammen og talesituationer for derigennem at ændre/reducere selve stammen.

Iværksættelse af den mest hensigtsmæssige hjælp i hvert enkelt tilfælde kræver en indgående overvejelse af, på hvilken måde barnet kan profitere af hjælpen. En ønskelig konsekvens af stammebehandling kan i første omgang godt være mere hørbar stammen. Kan barnet og omgivelserne acceptere det? En drøftelse med barnet og forældrene må afgøre dette. En almindelig bekymring er, at det hele bliver værre af at tale om stammen. Barnet vil tænke mere på stammen og generelt blive mere ængstelig overfor at tale. Måske vil behandlingen skabe problemer - eller forværre dem? Det omvendte - en bevidst undgåelse af at tale om stammen og problemerne med at frygte mange situationer p.g.a. stammen - kan føre til en "tavshedens sammensværgelse", der forstærker barnets tro på, at hvad han gør, når han taler/stammer er så forfærdeligt og skamfuldt, at der slet ikke må tales om det. Dette er overvejelser, som må diskuteres i samarbejde mellem forældre og talepædagog og med involvering af eleven.

Det vil ofte være arten af elevens tilpasningsstrategier, der afgør om stammebehandling bør iværksættes. Det første problem vil derefter være at kunne tilbyde behandlingen i en form, som eleven er motiveret for at deltage i.

Indholdet i stammebehandlingen bygges ofte op omkring målsætninger som:

- at formidle viden om stammen og skabe grundlag for dialog
- at hjælpe eleven til at blive mindre sensibel over for stammen v.h.a. åben, nøgtern diskussion af, hvad han *gør*, når han stammer,
- at eleven selv formulerer, hvad han føler sig hæmmet af, og hvad han føler sig hjulpet af,
- at kortlægge og gradvist bearbejde stammetricks - det eleven gør for at skjule eller undgå stammen,
- at reducere kamp og spændthed i forbindelse med talen,
- at øge selvværdsfølelsen,
- at reducere risikoen for social isolering p.g.a. stammen.

Den unge, der stammer

I de sidste klasser i folkeskolen, på gymnasiet og ved ungdomsuddannelserne, vil de problemer som også kendetegner skolebørn, der stammer, være tilstede, ligesom behandlingen vil følge de samme principper.

Men for den unge stammer dukker der nu yderligere problemer op: de faglige krav skærpes, den enkeltes kommunikationsevne bliver stadig vigtigere og omverdenens krav bliver større og større. Samtidig hermed er de almindelige teenageproblemer også tilstede.

På det faglige plan bliver det stadig vigtigere at kunne formidle et stof og kunne give udtryk for egne meninger og holdninger i diskussioner i klassen. Hertil kommer fremlæggelse for klassen samt mundtlige eksaminer, som for mange stammere er frygtede situationer. Flere elever udtrykker ængstelse for, at deres stammen ved de mundtlige eksaminer vil påvirke eksaminator og censor i negativ retning.

På det personlige plan vil stammen ofte forstærke de problemer, som de fleste mennesker har i denne fase af deres liv. Kommunikation er alt: det er vigtigt at være med i gruppen, ikke at skille sig ud. Skolen skal klares, der skal tjenes penge, og man skal have en kæreste. Det kræver ofte meget af den enkelte at være med, og for den stammende elev vil netop stammen ofte få skylden for alt, hvad der går galt.

Ungdomsårene er altså en ekstra følsom periode for stammeren. Derfor er det vigtigt, at lærere kender til og forstår stammeproblematikken, og at der er god kontakt mellem lærer og

elev, således at eleven får mulighed for at yde sit bedste.

Stammebehandling i denne periode kan være en god idé. Talepædagogen kan hjælpe elev og lærer med at finde hensigtsmæssige løsninger på problemer i forbindelse med skolekrav og eksamen. Og deltagelse i f.eks. en stammegruppe, hvor stamme problemer og pubertetsproblemer diskuteres, vil ofte være af stor betydning for eleven, der stammer.

Stammebehandling?

Når der er rettet henvendelse til talepædagogen om en elevs stammen, skal der tages stilling til iværksættelse af rådgivning, vejledning og behandling. Det kræver grundig overvejelse af en række faktorer.

Barnets følelsesmæssige parathed og motivation må analyseres, inden der kan tages stilling til evt. direkte eller indirekte foranstaltninger (observation, vejledning, stammebehandling, etc.).

Når vi taler om børn i skolealderen, kan der formelt set ikke iværksættes nogen som helst behandling, uden at forældrene ønsker det; men reelt kan der heller ikke forventes positiv effekt af stammebehandling uden forældrenes forståelse og deltagelse i processen. Bedsteforældre, andre tætte familierelationer og det øvrige sociale miljø må også tages i betragtning, når stammebehandlingen skal planlægges.

Behandlingsindsatsen - hvori den end måtte bestå - kan altså kun forventes at hjælpe barnet og familien, når talepædagogen føler sig overbevist om, at både barnet og forældrene er klar til at samarbejde om gennemførelsen af en relevant indsats i forhold til barnets stammen.

Anderledes forholder det sig naturligvis, når det er unge, vi taler om. Her er det eleven, der beslutter om han eller hun vil modtage stammebehandling.

Tilbud om rådgivning, vejledning og behandling

Tidlig indsats er nøgleordet i forbindelse med behandling af stammen. Tidlig vil ifølge mange stammespecialister sige: ikke senere end et halvt år efter, at stammen er begyndt - nogle vil endda mene før! Når barnet er begyndt i skolen vil det ofte have stammet i længere tid.

Stadig flere børn har inden de kommer i skole været i kontakt med en talepædagog. Andre vil møde skolesystemet uden denne baggrund. I begge tilfælde er det vigtigt, at der allerede tidligt i skoleforløbet bliver gjort en indsats for den stammende elev, således at stammen ikke hæmmer barnets emotionelle, kognitive og sociale udvikling.

I Danmark tilbyder skolevæsenet stammebehandling til stammende elever gennem Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR). Behandlingen gennemføres af talepædagoger, der er ansat her. Der er forskel på de forskellige tilbud rundt om i landet. I nogle kommuner har talepædagogerne specialiseret sig og har et omfattende undervisningstilbud, når det gælder stammen. I andre kommuner er der ikke særlige tilbud til børn og unge, der stammer, og her tilbydes stammebehandling - ifølge svar på spørgeskema fra disse kommuner - "efter behov" (Dansk Videnscenter for Stammen, 1995).

For at kunne vurdere behovet for rådgivning, vejledning og behandling indhenter talepædagogen oplysninger fra forældrene og barnet eller den unge.

Formålet med forældresamtaler er at danne sig et indtryk af:

- hvordan familien oplever barnet og stammen,
- hvordan familien påvirkes af stammen,
- hvordan man i familien forholder sig til stammen.

Formålet med samtalen med barnet eller den unge er at få et indtryk af:

- barnets tale- og sprogudvikling,
- den ydre stammen og barnets eller den unges reaktioner på den,
- barnets eller den unges holdning til egen stammen og evt. reaktioner på den,
- stammens indflydelse på barnets og den unges situation generelt.

På baggrund af disse samtaler tilbydes rådgivning, vejledning og behandling. Tilbuddet er afhængig af mange faktorer (alder, stammesværhed, talepædagogisk erfaring etc.), og kan være:

- direkte i samarbejde med eleven og/eller indirekte via samarbejde med forældre eller andre, f.eks. lærere,
- ekstensivt (individuel tilbud eller tilbud om deltagelse i gruppe) eller intensivt (f.eks. stammeugekursus)

Som en del af den samlede rådgivning, vejledning og behandling vil talepædagoger i de fleste kommuner i landet kontakte barnets lærere og evt. pædagogisk personale i fritidsordning (ibid.).

Formålet med denne kontakt er:

- at få kendskab til lærernes og pædagogernes indtryk af eleven og deres viden om og holdning til stammen
- at informere lærerne og pædagogerne om stammen
- at aftale hvordan der kan samarbejdes i det videre forløb

Hvad kan læreren gøre for at hjælpe sin elev?

"En anden lærer lærte mig aldrig rigtig at kende. En gang, da han passede klassen, og jeg skulle spørge, om jeg måtte hente noget i min klasse, og jeg bare stod der og gentog j.j.j.j., svarede han: "Er det en sang eller hvad?" Jeg havde det forfærdeligt og vendte mig om og satte mig. Denne kommentar legitimerede og forværrede de drillerier, jeg allerede var udsat for fra de større drenge (Mooney and Lewis, 1995)."

Det vigtigste en lærer kan gøre for at hjælpe en elev, der er bevidst om sin stammen, er at skabe mulighed for, at de sammen kan tale om problemerne, og finde ud af, hvad der kan gøres, for at eleven får det godt i skolen. Læreren kan også tale med forældrene og talepædagogen, for yderligere at få en sikker fornemmelse af barnets opfattelse af sin stammen. Dette vil også hjælpe læreren til at tackle stammen i forskellige situationer i hverdagen.

Man må være opmærksom på, at dét, der hjælper og støtter den ene stammende elev, kan være sårende eller hæmmende for den anden.

De følgende strategier kan derfor tjene som et udgangspunkt for en hensyntagende pædagogik:

- *prøv at reducere kravene* til en elev, så de balancerer med hans eller hendes kommunikationsevne i den aktuelle situation. Andre gange kan man ansøre, når man mærker at barnet eller den unge har det godt med at tale/stamme. Stil ellers de samme krav til elever, der stammer, som til elever, der ikke stammer,
- *giv barnet tid til respons*. Vær sikker på, at du ikke skaber tidspres, når du stiller spørgsmål. Vær opmærksom på dit kropssprog,

- *lav små pauser*, når et barn har svaret/talt, så du er sikker på, at barnet er færdigt med at tale. Samtidig er det den mest effektive måde at skabe et roligt og respektfuldt konversationsklima,
- *tal selv langsommere*. Det er svært, men kan læres,
- *hold naturlig øjenkontakt*. Det vil sige balance mellem at stirre eller kigge væk.
- *stil ægte spørgsmål, og lad være med at forhøre*. Hensigten skal være at sænke kravene til barnets formuleringsevne i situationer, hvor det kan føle sig vurderet,
- *skab ro, når eleverne skal tale*. Lav f.eks. kommunikationsregler som alle i klassen skal følge,
- *vis at du har forstået, når du har*. Hvis du ikke har, kan du starte med det, du har opfattet, som en indledning for eleven, så han eller hun kan gøre det klart derfra. Der er forskel på, om man er den, der ikke har opfattet godt nok eller den, der ikke har sagt noget godt nok,
- *tal ikke færdigt for eleven*.

Drillerier

Risikoen for at blive drillet, og udsathededen for drillerier som stammende barn, er åbenbar og genstand for mange bekymringer og spekulationer hos både barn og forældre.

Og lad os da også slå fast med det samme: børn, der stammer, *bliver* drillet - om ikke alle, så i hvert fald mange af de børn, der stammer.

Hans, 11 år: "Det er irriterende, at de andre driller mig med min stammen. For eksempel, når vi er blevet uvenner, så fyrer han bare en hel masse af. Jeg kan som regel ikke få fyret alle de ord af. Når han så ikke kan finde på mere, så er det pæret med: stammerøv og stammegris" (Dansk Videnscenter for Stammen, 1996).

Drillerier overlapper til en vis grad mobning, men drillerier kan også være ubetydelige og ligefrem kærlige. En definition på drilleri kan være: "Drilleri er irriterende adfærd, som kan være ubetydelig af natur. Det er et forsøg på at vække en reaktion hos en modtager. Det er modtagerens og tilskuernes reaktion, der afspejler alvoren i drilleriet." (Pawluk, i Mooney and Lewis, 1995).

Det er karakteristisk, at det, den ene kalder drilleri, af den anden kaldes at lave sjov. Der er to afgørende faktorer. Den sociale kontekst, som afgør om drilleriet kan opfattes som "sjov", og relationen mellem den, der driller og modtageren. Hvis modtageren faktisk føler sig afholdt af den drillende, kan drilleriet tages let.

Der er således kun en hårfin grænse mellem mobning og drilleri. Forskellige lærere kan opfatte drillende adfærd forskelligt. *MEN* -

hvad der for den udenforstående opfattes som harmløs sjov, kan være smerteligt for den sårbare modtager.

Stammen har i sin natur flere elementer, der gør den stammende ekstra udsat. Stammen vækker både morskab og irritation, fordi den bryder samtalens konventioner på en uberegnelig måde. Stammen er et tydeligt tegn på sårbarhed. Blot at tale om stammen er også sårbart. Det bevirker derfor ofte at "offeret" ikke taler om overgrebene. Upåtalte overgreb tenderer til at fortsætte og eskalere.

Her skal ikke gives løsningsforslag, blot konstateres, at når læreren har mistanke om drilleri, kræves der indgriben i form af en pædagogisk indsats (og måske hjælp fra psykologen). Venter læreren for længe, er det offeret, der betaler prisen.

Tysklærer i 9. kl.: "De bliver irriterede på en eller anden måde, når han stammer. Der bliver ikke sagt noget, men jeg fornemmer ikke en velvilje hos klassekammeraterne. (Dansk Videnscenter for Stammen, 1996)

Sammenfatning

Eleven behøver hjælp

- når den ydre stammen forhindrer eleven i at kommunikere frit i klassen/frikvarterene
- når stammen gør, at bestemte situationer frygtes, f.eks. oplæsning eller at give sig til kende ved håndsoprækning
- når stammen styrer elevens valg, f.eks. at han/hun ikke deltager i diskussioner i klassen eller vælger skriftlige fremfor mundtlige prøver
- hvis stammen holder eleven uden for fællesskabet i klassen
- hvis stammen gør, at eleven ikke deltager i fælles aktiviteter i klassen, f.eks. teater
- hvis stammen tvinger eleven til at opføre sig på en uhensigtsmæssig måde, f.eks. at spille klassens "klovn" eller være den "stille" elev

Andre behøver hjælp

Det er måske ikke bare eleven, der behøver hjælp. Lærere, kammerater og forældre har som regel stor glæde af at få viden om stammen og råd om, hvordan man kan tackle stammen i forskellige situationer. Man kan sige, at andre behøver hjælp

- når de er mere bekymrede over stammen end eleven selv
- når de føler sig usikre og/eller uvidende i forhold til stammen
- når de driller med stammen

Gode råd til lærere, venner og forældre

- tal med eleven om stammen, især hvis han eller hun bliver drillet eller har en marginal position i klassen
- spørg eleven om, hvad der vil gøre det lettere at tale i og udenfor klassen
- sørg for, at give tid nok til at tale
- hjælp eleven med at være opmærksom på, hvad han eller hun er god til

Hvad du ikke skal gøre: "stamme-jantelov"

- afbryd ikke eleven, når han eller hun taler
- bed ikke eleven om, at tage en dyb indånding
- lyt ikke til *hvordan*, eleven taler, men fokusér på indholdet
- lad være at drille eleven med at han eller hun stammer
- lad være at hævde, at eleven vokser sig fra at stamme
- du skal ikke vurdere eleven udfra, at han eller hun stammer
- du kan ikke forvente, at eleven altid skal være fuld af selvtillid

Hvor kan man henvende sig?

Man kan henvende sig på kommunernes pædagogiske psykologiske rådgivnings-kontorer (PPR), når eleven er i den undervisningspligtige alder og på taleinstitutter/kommunikations-centre, når eleven er over den undervisningspligtige alder.

Rådgivning, vejledning og behandling er gratis.

Talepædagogen vil kunne give yderligere information om stammen og rådgive og vejlede lærere og skole.

Udover denne pjece findes der en folder om stammen i skolen og ved ungdomsuddannelserne. Folderen og pjecen indgår endvidere samlet i en informationspakke for lærere, der bl.a. også rummer kommenterede uddrag af interview med elever, lærere og forældre og en mere uddybende orientering om stammeproblematikken.

Litteraturliste

Markering med * viser at referencen er anvendt i forbindelse med udarbejdelse af pjecen.

*Gavin Andrews et al. (1983): *Stuttering: A Review of Research Findings and Theories Circa 1982*, Journal of Speech and Hearing Disorders, vol. 48, s. 226-246

*Dansk Videnscenter for Stammen (1995): *Undersøgelse af vidensniveauet og behandlingssituationen på stammeområdet i Danmark*

*Dansk Videnscenter for Stammen (1996): *Kommenterede interview af elever, lærere og forældre*, i "Stammen/Skole - informationsmateriale om stammen for lærere i skolen og ved ungdomsuddannelserne"

Lennart Larsson (1996): *Når dit barn stammer*, Tranel Förlag, Falun (dansk udgave, der kan købes hos: FSD, c/o DSI, Kløverprisvej 10 B, 2650 Hvidovre. Tlf.: 86 86 26 96)

Anders Lundberg (1995): *Stammande barn - en bok til dig med ett stammande barn i din närhet*, Liber Utbildning, Stockholm

*Siobhan Mooney og Jim Lewis (1995): *Bullying and the Dysfluent Child in Primary School*, The British Stammering Association, London

*Lena Rustin, Willie Botteril og Frances Cook (1991): *Intensive Management of the Adolescent Stutterer*, i Lena Rustin (ed.): *Parents, Families and the Stuttering Child*, Far Communications Disorders, Leichest

Stuttering Foundation of America (1992): *Do you stutter: a guide for teens*, publ. nr. 21

Stuttering Foundation of America (1995): *If your child stutters*, publ. nr. 11

Stuttering Foundation of America (1996): *Stuttering and your child: questions and answers*, publ. nr. 22

*Charles Van Riper (1973): *The Treatment of Stuttering*, Prentice Hall, Englewood Cliffs, New Jersey

*Ehud Yairi (1993): *Epidemiologic and Other Considerations in Treatment Efficacy Research with Preschool Age Children Who Stutter*, *Journal of Fluency Disorders*, vol. 18, s. 197-219